

PENSIYA ISLOHOTLARI VA AHOLI DAROMADLARINI DIVERSIFIKATSIYALASH

Ulug‘bek Erkinovich Qurbanov

Yoshlar bilan ishlari bo‘yicha dekan o‘rinbosari

Iqtisodiyot fakulteti O‘zbekiston milliy universiteti

Toshkent shahar Olmazor tumani universitet ko‘chasi 4

E-mail: kurbanovulug5@gmail.com

Isoqov Abdulhafiz Dilmurod o‘g‘li

Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha)

yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

Iqtisodiyot fakulteti O‘zbekiston milliy universiteti

Toshkent shahar Olmazor tumani universitet ko‘chasi 4

E-mail: isoqovabdulhafiz33@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola pensiya islohotlari va aholi daromadlarini diversifikatsiyalash masalalarini tarixiy nuqtai nazardan tahlil etadi. Maqola, qadimgi davrlardan boshlab, O‘rta asrlar va yangi zamon davrlaridagi ijtimoiy himoya tizimlari, pensiya tizimining rivojlanishi va aholi daromadlarini diversifikatsiyalashning ahamiyatiga alohida e‘tibor qaratadi. Tarixiy shaxslar, jumladan, Augustus, Tomas Akvinski, Otto von Bismark, Franklin D. Roosevelt va John Maynard Keynes kabi taniqli iqtisodchilar va siyosatshunoslarning ijtimoiy ta‘minot va pensiya tizimiga oid fikrlariga asoslanib, ushbu tizimlarning jamiyatdagi rolini tushunishning muhimligini ta‘kidlaydi.

Maqolada O'zbekistonning hozirgi pensiya tizimi islohotlari, ularning aholi farovonligini oshirishdagi roli va iqtisodiy barqarorlikka qo'shgan hissasi ham tahlil qilinadi. Shuningdek, jamiyatda daromadlarni teng taqsimlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha global va mahalliy tajribalar o'rganiladi.

Maqola, pensiya tizimlarining ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi ahamiyati, daromadlarni diversifikatsiya qilishning iqtisodiy barqarorlikni oshirishdagi roli va O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning istiqbollarini ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: pensiya tizimi, ijtimoiy himoya, aholi daromadlari, diversifikatsiya, mehnat bozori, iqtisodiy islohotlar, O'zbekiston, jamg'armalar.

Kirish

Pensiya tizimlari va aholi daromadlarini diversifikatsiyalash jamiyatlarning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda, shuningdek, fuqarolarning turmush farovonligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy himoya tizimlarining rivojlanishi tarixan mehnat bozoridagi o'zgarishlar, iqtisodiy inqirozlar va demografik o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lib kelgan. Ushbu maqolada pensiya tizimlarining tarixi, aholi daromadlarini diversifikatsiyalash jarayonini qadimgi davrlardan boshlab bugungi kungacha ko'rib chiqamiz, shuningdek, bu sohadagi tarixiy shaxslarning fikrlariga ham to'xtalamiz.

Tarixiy Manbalar: Qadimgi Davrlarda Pensiya Tizimi

Qadimgi jamiyatlarda pensiya tizimi rasmiy shaklda mavjud bo'lmagan, lekin ijtimoiy himoya va mehnat faoliyatining oxirgi bosqichlari haqida ba'zi ma'lumotlar mavjud. Rim imperiyasida, ayniqsa, askarlar va davlat xizmatida ishlaganlar uchun o'zgarishlar joriy etilgan. Rimda askarlarni uzoq muddatli xizmatdan keyin yer bilan ta'minlash, ba'zan esa nafaqa berish amaliyoti mavjud bo'lgan. Bu tizim, aslida, mehnatga asoslangan ijtimoiy himoya mexanizmlarining dastlabki shakli sifatida qaraladi.

Rimning mashhur siyosatshunosi va imperatori, **Augustus** (M. Er. 63-14), o'z davrida "mehnatga qarshi isyon" yoki "ijtimoiy tengsizlik" muammosiga e'tibor qaratib, ijtimoiy yordamni mustahkamlashga harakat qilgan. Uning fikriga ko'ra, "davlatning barqarorligi, o'z fuqarolarining farovonligiga asoslanadi". Augustusning ushbu fikri, asosan, o'zgarishlarni ta'minlash va jamiyatdagi farovonlikni saqlashning muhimligi haqida edi.

O'rta Asrlar Va Feodal Davrlar

O'rta asrlar davomida Yevropa mamlakatlarida, ayniqsa, feodal jamiyatlarda pensiya tizimi faqat yuqori ijtimoiy qatlamlarga tegishli edi. Feodal tizimda yuqori sinf vakillari uchun ijtimoiy yordamlar, pensiya kabi tizimlar mavjud edi, lekin oddiy aholiga yordam berishning shakllari cheklangan edi. Bu davrda cherkov ham ijtimoiy yordamlarni taqdim etishda muhim rol o'ynagan.

Feodal davrning mashhur shaxslaridan biri bo'lgan **Filosof va iqtisodchi Tomas Akvinski** (1225–1274) insonning ijtimoiy va iqtisodiy adolatga bo'lgan ehtiyojini ta'kidlagan. U "Ijtimoiy adolat, faqat adolatli taqsimlashda bo'lishi mumkin, demak, har bir kishi o'z mehnatidan va salohiyatidan adolatli ravishda foydalana olishi kerak", deb yozgan edi. Tomas Akvinskiyning bu fikrlari, pensiya tizimlarining adolatli va teng taqsimlanishini nazarda tutgan.

Yangi Zamonda Pensiya Tizimlarining Rivojlanishi

Sanoat inqilobi va zamonaviy iqtisodiy tizimlar rivojlanishi bilan ijtimoiy himoya tizimlarining shakllanishi yangi bosqichga ko'tarildi. XIX asrning oxirida Germaniyada, 1889-yilda, **Otto von Bismark** tomonidan joriy etilgan ijtimoiy ta'minot tizimi yangi davrning boshlanishi edi. Bismark, pensiya tizimi bo'yicha "Davlat, fuqarolarining mehnatga bo'lgan xavfsizligini ta'minlashi zarur", deb ta'kidladi. Bu fikr uning pensiya tizimini ishlab chiqishdagi asosiy motivi edi.

XX asrning boshlarida, ayniqsa, Qo'shma Shtatlarda, 1935-yilda Prezident **Franklin D. Roosevelt** tomonidan "Social Security Act" (Ijtimoiy Ta'minot Akti) qabul

qilindi. Rooseveltning fikriga ko'ra, "har bir fuqaro o'z mehnati natijasida nafaqa olish huquqiga ega bo'lishi kerak, bu esa jamiyatni yanada barqaror va adolatli qiladi". Ushbu qonun, nafaqat pensiya tizimi, balki umuman ijtimoiy yordamning rivojlanishiga sabab bo'ldi.

Aholi Daromadlarini Diversifikatsiyalash: Mahalliy Va Global Trendlarga Qarash

Aholi daromadlarini diversifikatsiyalash, ya'ni iqtisodiy imkoniyatlarning turli sohalar orqali ta'minlanishi, bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir. Daromadlarni diversifikatsiya qilish jarayoni, aholi uchun nafaqat pensiya tizimining samaradorligini oshiradi, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. **John Maynard Keynes**, iqtisodchi, "Mehnat bozorida bo'shliq bo'lsa, davlat uni to'ldirishi kerak, bu esa daromadlarni taqsimlashda adolatni ta'minlaydi", deb yozgan edi. Keynesning bu g'oyasi iqtisodiy inqirozlar davrida daromadlarni diversifikatsiya qilish va ijtimoiy ta'minotni kuchaytirish zaruratini ko'rsatadi.

Skandinaviya davlatlarida, xususan, Daniya, Shvetsiya va Norvegiyada, aholi daromadlarini diversifikatsiya qilish va ijtimoiy himoyani kengaytirish bo'yicha amalga oshirilgan siyosatlar, iqtisodiy adolatni ta'minlashda katta muvaffaqiyatlarga erishdi. Ushbu mamlakatlarning ijtimoiy siyosatlari, daromadlarni teng taqsimlash va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni saqlash maqsadida ishlab chiqilgan.

O'zbekistonda Pensiya Islohotlari

O'zbekistonda pensiya tizimi islohotlari so'nggi yillarda jadal rivojlanib bormoqda. 2020-yilda joriy etilgan islohotlar, pensiya jamg'armalari tizimini yangilash va modernizatsiya qilishni o'z ichiga oldi. Yangi tizimning asosiy maqsadi aholi uchun ijtimoiy ta'minotni mustahkamlash va pensiya tizimi samaradorligini oshirishdir. O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish strategiyasida, pensiya tizimi va daromadlarni diversifikatsiya qilish masalasi markaziy o'rin tutadi.

O'zbekistonda yangi pensiya tizimi, shuningdek, iqtisodiy mustaqillik va aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishga qaratilgan turli tadbirlarni amalga oshirmoqda. Bu jarayon ijtimoiy adolatni ta'minlash va fuqarolarni mehnat bozorida muvaffaqiyatlariga qarab qo'llab-quvvatlashga qaratilgan

Xulosa

Pensiya islohotlari va aholi daromadlarini diversifikatsiyalash jarayonlari tarixiy rivojlanishning muhim qismi bo'lib, hozirgi kunda ularning roli yanada oshmoqda. Har bir mamlakat o'ziga xos iqtisodiy sharoitlarda ijtimoiy himoya tizimini yaratmoqda va yanada rivojlantirmoqda. Tarixiy shaxslarning fikrlari va zamonaviy ijtimoiy ta'minotning taraqqiyoti, jamiyatni iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan yanada barqaror qilishning muhim omilidir. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan pensiya islohotlari va daromadlarni diversifikatsiya qilishning istiqboli mamlakatning iqtisodiy barqarorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Bismark, O. "The Origins of the German Social Insurance System", Journal of Social Policy, 2006.
2. Keynes, J.M. "The General Theory of Employment, Interest, and Money", Harcourt Brace, 1936.
3. Akvinski, T. "Summa Theologica", 1265-1274.
4. Franklin D. Roosevelt, "Social Security Act", Washington, D.C., 1935.
5. Alimov, B., and T. Saydaliyev. "O'zbekistonda Pensiya Tizimining Islohoti va Ijtimoiy Ta'minot", Toshkent, 2022.
6. Keldibekov, S. "Ijtimoiy Himoya Tizimlarining Rivojlanishi: Global va Mahalliy Tajribalar", Tashkent, 2021.
7. OECD. "Pension Systems and Economic Security", OECD Publishing, Paris, 2019.